

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Landskap i kartlegging og analyser

En systematisk gjennomgang av begrepsbruken

NIBIO RAPPORT | VOL. 6 | NR. 116 | 2020

Sebastian Eiter, Wendy Fjellstad, Wenche Dramstad, Oskar Puschmann, Bigna Lu
Abderhalden
Avdeling for landskapsovervåking

TITTEL

Landskap i kartlegging og analyser: En systematisk gjennomgang av begrepsbruken

FORFATTERE

Sebastian Eiter, Wendy Fjellstad, Wenche Dramstad, Oskar Puschmann, Bigna Lu Abderhalden

DATO:	RAPPORT NR.:	TILGJENGELIGHET:	PROSJEKTNR.:	SAKSNR.:
05.10.2020	6/116/2020	Åpen	51437	19/01361
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/:	ANTALL VEDLEGG:	
978-82-17-02645-7	2464-1162	31	1	

OPPDRAAGSGIVER:

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

KONTAKTPERSON:

Liv Kirstine Just-Mortensen

STIKKORD:

Landskapsanalyse,
landskapsregion/landskapsområde,
landskapstype, landskapskarakter,
landskapskvalitet/landskapsverdi,
landskapsbilde/landskapspraksis

FAGOMRÅDE:

Arealplanlegging, geografi, landskapsarkitektur,
økologi

SAMMENDRAG:

Denne rapporten gir en oversikt over begrepsapparater som er brukt i ulike systemer for landskapskartlegging og landskaps- eller stedsanalyser. I en gjennomgang av 14 forskjellige systemer har seks begreper eller begrepskomplekser blitt avdekket som 'kritiske' med tanke på ulike forståelser og meningsinnhold. Disse er landskapsanalyse, landskapsregion eller -(del-)område, landskapstype eller -gruppe, landskapskarakter, landskapskvalitet, -verdi, eller -ressurs, og landskapsbilde/-praksis. Vi foreslår primært tre mulige tilnærminger for å fremme utviklingen av en mer felles språkbruk på tvers av fagdisipliner: mer sporadiske, overordnede studier av begrepsbruken, fora for tverrfaglig dialog og diskusjon, og bredt anlagte tverrfaglige prosjekter.

LAND: Norge
FYLKE: Alle
KOMMUNE: Alle
STED/LOKALITET: Alle

GODKJENT

Hildegunn Norheim

NAVN

PROSJEKTLEDER

Sebastian Eiter

NAVN

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). Oppdraget er å gi en systematisk oversikt over landskapsbegrepene som brukes i forbindelse med landskapskartlegging og landskaps- eller stedsanalyse, både i praktisk anvendelse og innenfor undervisningen på universitets- og høyskolenivå.

Begrepet landskap benyttes i en rekke ulike fagdisipliner som geografi, arealplanlegging, arkitektur, eiendom/jus, og biologi/økologi. Begrepet brukes imidlertid gjerne på ulikt vis og i mange ulike sammensatte begrep: landskapsregion, -underregion, -område, -delområde og -rom, så vel som natur-, kultur- og hverdagslandskap, for å nevne noen. Det at landskapsbegrepet brukes ulikt har vært løftet frem ved flere anledninger og i ulike fagmiljøer. Med dette utgangspunktet kommer denne studien i en lang rekke av tilsvarende utredninger.

Avdeling for landskapsovervåking ved NIBIO har en lang historikk i arbeid med begreper knyttet til landskapskartlegging og landskapsanalyse i ulike faglige sammenhenger: bl.a. gjennom oppdrag for Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet, knyttet til utarbeiding av indikatorer for landskap og landskapsendringer. Prosjektgruppen har bestått av Sebastian Eiter (leder), Wendy Fjellstad, Wenche Dramstad, Oskar Puschmann og Bigna Lu Abderhalden. Rapporten er utarbeidet i tidsrommet januar til september 2020.

Ås, 05.10.20

Hildegunn Norheim, divisjonsdirektør

Innhold

1	Innledning.....	5
2	Fremgangsmåte.....	6
3	Resultater	8
3.1	Innledende betraktninger rundt begrepsapparater	8
3.2	Kartleggings- og analysesystemer for landskap.....	8
3.3	Begrepet 'Landskap'	10
3.4	Ulikt fokus på grunnlag av fagdisiplin.....	11
3.5	Ulikt fokus på grunnlag av formål.....	12
3.6	'Kritiske' landskapsbegreper som ikke brukes konsistent eller med klart ulikt meningsinnhold	14
3.6.1	Landskapsanalyse.....	14
3.6.2	Landskapsregion/-område/-delområde.....	16
3.6.3	Landskaps-(hoved-/under-)type/-gruppe	18
3.6.4	Landskapskarakter	19
3.6.5	Landskapskvalitet/-verdi/-ressurs.....	21
3.6.6	Landskapsbilde/landskapspraksis	23
4	Oppsummering og veien videre	25
4.1	Den europeiske landskapskonvensjonen som felles basis for mangfold	25
4.2	'Kritiske' landskapsbegreper i forhold til hverandre	25
4.3	Begrepsbruk som 'konvensjon': legge til rette for en demokratisk språkutvikling	26
5	Litteratur.....	28
5.1	Vurderte systemer for landskapskartlegging og -analyse	28
5.2	Annen norsk, vitenskapelig og internasjonal litteratur: referanser fra rapporten pluss videre lesning .	28
6	Vedlegg 1: Referat fra møte i referansegruppen	32

1 Innledning

Utgangspunktet for oppdraget var en vurdering fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) om at begrepsbruken innenfor fagområdet landskapskartlegging og landskaps-/stedsanalyse varierte og ikke var konsistent. Begreper som landskapsområde, landskapsdelområde, landskapsrom, landskapsregion, landskapstype, m.m. brukes om hverandre og til dels med ulikt meningsinnhold og med ulike eller manglende definisjoner. For å fremme samarbeid og synergi mellom ulike fagfelt som arbeider med landskap, så man et behov for mer entydige definisjoner av de mest sentrale begrepene.

KMD ønsket en systematisk undersøkelse av bruk av ulike begrepsapparater rundt landskap. Det skulle ses på bruk av begrepene innen veiledere og mye siterte forskningsrapporter, bøker, artikler og lærebøker innenfor landskapskartlegging og landskaps- og stedsanalyse. Begrep som brukes i Norge skulle også sammenliknes med tilsvarende ord og begreper brukt internasjonalt der dette kunne bidra til å klargjøre begrepsbruk. Men samtidig burde det være rom for variasjon i definisjoner tilpasset ulike kartlegginger og analyser.

Oppdragsgiver har videre bedt oppdragstaker om å konsentrere arbeidet om perioden etter at den europeiske landskapskonvensjonen (ELC) trådte i kraft (2001) og ble implementert i Norge, bl.a. gjennom revidert plan- og bygningslov (2008), der landskap sidestilles som tema med biologisk mangfold og kulturminner.

Gjennomgangen skulle sammenfattes i en systematisk oppstilling av de ulike anvendelsene og definisjonene, med angivelse av hvor utbredt ulike anvendelser eventuelt er. Det skulle også komme frem dersom mye anvendte eller viktige metoder har klart ulike definisjoner i sin bruk av samme sentrale begrep, herunder en vurdering av hvorvidt dette kunne medføre behov for at det etableres alternativ begrepsbruk (nye begrep) for noen av anvendelsene. Oppdraget skulle imidlertid ikke omfatte forslag til endelige definisjoner eller nye begreper, kun kartlegge og synliggjøre hva som er status og hvor det kan være behov for videre oppfølging fra fagmiljøene. For å sikre en bred gjennomgang der materiale fra ulike fagområder ble representert, lå det også i oppdraget å etablere en referansegruppe.

2 Fremgangsmåte

I henhold til oppdraget ble prosjektet gjennomført i fem arbeidstrinn.

1. Endelig formulering av oppdraget og forslag til etablering av referansegruppen

Det ble avholdt et innledende møte mellom KMD og NIBIO den 8. januar 2020. Oppdragsbeskrivelsen og NIBIOs forståelse av oppdraget ble gjennomgått, og NIBIOs forslag til medlemmer i referansegruppen ble diskutert og justert i samråd mellom partene. Gitt prosjektets relativt begrensede økonomiske og dermed tidsmessige omfang ble man enige om å etablere en heller bredt sammensatt referansegruppe, for på den måten å få belyst begrepsbruken i flest mulig ulike fagdisipliner og sektorer.

Den 20. januar ble invitasjon til ønskede medlemmer i referansegruppen sendt ut. Disse var tilknyttet hhv. Statens vegvesen, Universitetet i Bergen – Institutt for geografi, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), Riksantikvaren, Klima- og miljødepartementet (KLD), NIBIO – Divisjon for matproduksjon og samfunn, RURALIS, Asker kommune, Landbruksdirektoratet, NTNU – Geografisk institutt, NMBU – Institutt for by- og regionplanlegging, Norsk institutt for naturforskning (NINA), Høgskulen på Vestlandet, NMBU – Institutt for landskapsarkitektur, og Miljødirektoratet.

2. Oversikt over de metoder for landskapskartlegging og landskaps-/stedsanalyse, lærebøker/veiledere innenfor fagfeltet og forskningsrapporter, som vil bli undersøkt i oppdraget

Samme dag som personlige invitasjoner til ønskede medlemmer i referansegruppen ble sendt ut, ble også en rekke etater og institusjoner formelt orientert om prosjektet og invitert til å spille in forslag på kartleggings- og analysesystemer for landskap som de anså som viktige i deres arbeid og som de mente burde inkluderes i prosjektet. I tillegg til institusjonene som de ønskede medlemmene i referansegruppen var knyttet til, ble skrivet sendt til Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), og Agder, Innlandet, Møre og Romsdal, Nordland, Rogaland, Vestfold og Telemark, Troms og Finnmark, Trøndelag og Viken fylkeskommuner, og til Oslo kommune v/Bymiljøetaten. Svarfristen var satt til 7. februar.

Den 14. februar ble en første oversikt sendt til de inviterte medlemmene i referansegruppen, med mulighet til supplering og ev. kommentarer. Innspillsrunden, inkludert NIBIOs og KMDs egne forslag resulterte i en liste på 14 systemer for landskapskartlegging og -analyse som det ville være naturlig å se som grunnlagsmateriale for denne rapporten (jf. tabell i kap. 3.2). I tillegg ble det spilt inn en rekke referanser til akademiske avhandlinger, vitenskapelige artikler og bøker som brukes i landskapsundervisningen ved de ulike lærestedene.

3. En første oversikt over de begreper som er funnet i underlagsmaterialet koblet til hvordan de er brukt, hvor mye de er brukt, om det er en enhetlig bruk eller store forskjeller, osv. Disse diskuteres med referansegruppe og departementet

Etter påbegynt analyse av grunnlagsmaterialet ble det invitert til et planlagt møte i referansegruppen den 17. mars. Som følge av NIBIOs og regjeringens nedstengning av mange aktiviteter i hele landet på grunn av Covid-19-pandemien ble møtedatoen utsatt i underkant av en uke før møtet skulle ha funnet sted.

I håp om at det skulle bli mulig å likevel avholde et fysisk møte med referansegruppen i god tid før sommeren, og i lys av prosjektets begrensede omfang, ble det videre prosjektarbeidet i forståelse mellom KMD og NIBIO satt på vent, inkludert planlagt avslutningsdato for prosjektet.

4. Utkast til systematisk oppsett av sentrale landskapsbegrep knyttet til landskapskartlegging og landskaps-/stedsanalyser med de definisjoner som er brukt og betydning de tillegges i de gjennomgåtte kildene, jf. punkt 2.

Da det ble klart at det ikke ville være mulig å samle mesteparten av referansegruppen til et fysisk møte, ble analysene videreført og utkast til et systematisk oppsett forberedt. Dette ble da benyttet som grunnlag for et nettmøte med referansegruppen den 23. juni. Følgende deltok i møtet:

- For NIBIO: Sebastian Eiter (møteleder), Wenche Dramstad (referent), Wendy Fjellstad og Oskar Puschmann
- For KMD: Liv Kirstine Just-Mortensen
- Som medlemmer av referansegruppen: Alf Støle (Statens vegvesen), Anne Katrine Geelmuyden (NMBU – Institutt for landskapsarkitektur), Trond Simensen og Hanne Hegseth (Miljødirektoratet), Anne Cathrine Flyen (NIKU), og Cecilie Askhaven (Riksantikvaren)

Her ble prosjektets foreløpige analyser og resultater presentert. Referansegruppens medlemmer ble oppfordret til å komme med innspill, og det var lagt opp til diskusjon mellom referansegruppen, prosjektgruppen og representant for oppdragsgiver.

Referat fra møtet ble sendt ut til deltakerne for godkjenning i etterkant, og ligger ved denne rapporten (Vedlegg 1).

5. Utarbeidelse av sluttrapport med oppsummering av sentrale funn knyttet til om det er eller ikke er konsistent bruk av de enkelte begrepene

Utarbeidelsen av rapporten har funnet sted i etterkant av referansegruppemøtet.

3 Resultater

3.1 Innledende betraktninger rundt begrepsapparater

Begrepet landskap er i bruk som en del av et stort mangfold sammensatte ord og begreper. Disse begrepene kan skilles i f.eks.:

1. Ulike konkrete landskap, beskrevet på grunnlag av et definert innhold eller «kjerne»:
 - tilstedeværelse av arealbruk: urlandskap, naturlandskap, kulturlandskap
 - type arealbruk: bylandskap, jordbrukslandskap
 - beliggenhet ift. hav: marine landskap, kystlandskap, innlandslandskap
 - landformasjoner: ås-/fjell-/dal-/fjord-/slettelandskap
 - tidsepoker: historisk landskap
 - oppfatning/sanser: landskapsbilde, landskapssyn, landskapsopplevelse
2. Mer abstrakte tilnærminger til landskap som legger vekt på avgrensninger mellom ulike landskaper, landskapsdeler eller oppfatninger av disse:
 - romlig inndeling: landskapsregion/-underregion, landskapsområde/-delområde, landskapsrom
 - bestanddeler: landskapselementer/-komponenter
 - egenskaper: landskapstype/-hovedtype, landskapsgradient: geo-/bioøkologisk, arealbrukslandskap, landskapsformasjon, landskapskarakter, landskapsforvaltning
 - verdier: landskapskvalitet/-ressurs

I utgangspunktet vil bruken av begge typer landskapsbegreper kunne variere, og det finnes tidligere utredninger og diskusjoner av f.eks. innholdet i begrepet kulturlandskap. Allikevel er vårt inntrykk at det per i dag, ikke minst i lys av den europeiske landskapskonvensjonen, er lite omdiskutert at forståelsen av landskap og tilknyttede begreper varierer med folks oppfatninger. I forbindelse med kartlegginger og analyser fremstår således mer abstrakte begrepskombinasjoner knyttet til verdivurderinger og avgrensninger som mer kritiske med hensyn til enhetlig begrepsbruk.

Ethvert kartleggings- eller analyseverktøy vil nødvendigvis gjenspeile hvordan dets utviklere oppfatter landskap eller hvilken fortelling eller virkelighet de ønsker å fremme. Dette vil igjen være påvirket av hvilke fagdisipliner de er utdannet i, inkludert tilhørende verdier tilknyttet metoder eller selve landskapet. Er idealet en objektiv eller subjektiv tilnærming, er interessen rettet mot natur (f.eks. biologi, geologi) eller kultur (f.eks. historie), landskapets utseende (bilde), styresett (f.eks. demokrati, sedvane), eller landskapets funksjoner (f.eks. arealbruk eller annen ressursutnyttelse, eller verdiskaping). Videre vil verktøyene gjenspeile både formålene som de er laget for, f.eks. «kun» karakterisering eller beskrivelse, eller også verdivurdering, og ikke minst budsjettet som sto til rådighet for utviklingen.

3.2 Kartleggings- og analysesystemer for landskap

KMD har i 2015 fått levert en rapport med en analyse av eksisterende verktøy for kartlegging eller analyse av landskap (Jerpåsen m.fl. 2015). Denne rapporten gir en oversikt over metoder som brukes i

verktøyene, ulike fokus og hvordan de kan utfylle hverandre. Det har vært naturlig å ta utgangspunkt i denne relativt nylige analysen gjennomført av NIKU, NINA og Miljøfaglig utredning i samarbeid. Rapporten inneholder en nøye vurdering av ni verktøy som er inndelt i tre grupper: Landskaps-/ landskapstypekartlegging, Landskapsanalyse – Regionalt/lokalt nivå og Stedsanalyse (lokalt nivå).

Fire av de undersøkte verktøyene er imidlertid fra tiden før den europeiske landskapskonvensjonen eksisterte og har heller ikke blitt utviklet siden. Dette gjelder Naturgeografisk regioninndeling av Norden (Nordisk ministerråd 1984), Realistisk byanalyse (Ellefsen & Tvilde 1991), Estetisk byforming (Thiis-Evensen 1992) og Kvalitativ stedsanalyse (Vagstein 1993). Begrepsapparatet i disse har dermed ikke blitt vurdert i den foreliggende rapporten.

De fem vurderte verktøyene av nyere dato er Nasjonalt referansesystem for landskap (Puschmann 2005), NiN Landskapstyper (Anon 2013 [utdatert nettlénke, nå: Simensen et al. 2019]), Håndbok V712 Konsekvensanalyser (Statens vegvesen 2014), Landskapsanalyse (Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2010) og DIVE (Riksantikvaren 2009). I tillegg henviser rapporten til Landskapsressursanalyse (Clemetsen & Stokke 2014) som et lovende verktøy under utvikling, så det har vært naturlig for oss å inkludere dets begrepsapparat i vår studie.

Ytterligere forslag har blitt fremmet av medlemmer i referansegruppen, slik at vi totalt gjennomgikk 14 nasjonale kartleggings- og analysemetoder (Tabell 1¹).

Tabell 1: 14 systemer for landskapskartlegging og –analyse benyttet som grunnlagsmateriale for denne rapporten, i kronologisk rekkefølge etter nyeste publikasjon brukt i vår analyse.

Systemets navn	Referanse(r)
Nasjonalt referansesystem for landskap (NIJOS)	Puschmann 2005
Sosikulturelle stedsanalyser	Ruud et al. 2007
Strategi for arbeid med landskap	Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007
Landskapsanalyse: Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi	Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2010
Metode for landskapsanalyse i kommuneplan	Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011
Kartlegging og verdsetting av friluftsområder	Miljødirektoratet 2014
Landskapsressursanalyse	Clemetsen & Stokke 2014
Visuell karakter	Fiskevold 2016
Utvalgte kulturlandskap i jordbruket	Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007; Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren & Miljødirektoratet 2017
Håndbok Konsekvensanalyser	Statens vegvesen 2018
DIVE Kulturhistorisk stedsanalyse	Riksantikvaren 2009; Riksantikvaren 2018
KULA – Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse	Riksantikvaren 2018
Forslag til kriterier for landskap av nasjonal verdi	Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019
NiN – Landskapstyper	Simensen et al. 2019

Det er tydelige forskjeller mellom systemene. I noen systemer er enhetene for kartlegging basert på kvalitative beskrivelser (f.eks. Nasjonalt referansesystem for landskap) mens i andre systemer har enhetene blitt definert som resultat av statistiske analyser (f.eks. NiN landskap).

¹ To institusjoner har skiftet navn i løpet av perioden mellom 2007 og 2018: Direktoratet for naturforvaltning -> Miljødirektoratet, Statens landbruksforvaltning -> Landbruksdirektoratet.

Flere av systemene er imidlertid nært beslektet med hverandre eller bygger på hverandre over tid, og det kan også være sammenfall mellom ulike individuelle utviklere, som igjen kan ha vært tilknyttet ulike institusjoner. Dette har gjort det vanskelig å foreta en vurdering av hvor mer eller mindre utbredt ulike begrepsapparater egentlig er. Denne mulige ulempen blir imidlertid kompensert ved at vi gjennom den bredt sammensatte referansegruppen kan være rimelig sikre på å ha fanget alle systemer som blir ansett som viktige i ulike fagfelt og forvaltningssektorer.

Videre foreligger det en nyere gjennomgang av ulike systemer med særlig fokus på underliggende forståelser av selve begrepet landskap (Geelmuyden & Fiskevold 2016). Simensen et al. (2018) har foretatt en internasjonal gjennomgang av kartleggingssystemer. Når det gjelder forholdet mellom kartleggings- og analysesystemene, og vitenskapelig og annen internasjonal litteratur, er det vårt inntrykk at mange utviklere av systemene også jobber i nettverk med, eller i hvert fall i tilknytning til norske og internasjonale forsknings- og undervisningsmiljøer. På grunn av dette, og i lys av det relativt store antallet kartleggings- og analysesystemer å gjennomgå, har vi valgt å konsentrere rapportarbeidet om det sistnevnte, men vi har inkludert en omfattende litteraturliste i slutten av dokumentet som en referanse til andre typer litteratur (kap. 5.2). Listen inkluderer referanser som prosjektgruppen eller medlemmer i referansegruppen har oppgitt som viktige i sitt arbeid med landskap.

3.3 Begrepet 'Landskap'

Den europeiske landskapskonvensjonen legger følgende definisjon av begrepet landskap til grunn:

«Landskap» betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.

(Art. 1 pkt. a, egne uthevninger)

Så å si alle systemer for landskapskartlegging og -analyse henviser til denne definisjonen, noe vi ser på som veldig positivt. Samtidig inneholder definisjonen flere begreper som kan være gjenstand for ulike tolkninger (se uthevninger i sitatet ovenfor). «Områder» har grenser som vil kunne trekkes ulikt, akkurat som oppfatninger varierer mellom folk. Også oppfatninger av «særpreg» vil kunne variere avhengig av folks bakgrunnskunnskap, utdanning, interesser eller formål for å kartlegge eller analysere landskap. Det samme gjelder hvorvidt oppmerksomheten rettes mot natur eller mennesker som de to sentrale delene av samspillet som landskap utgjør.

Eksempler på vektlegging av ulike nyanser i landskapsdefinisjonen finner vi for eksempel i (egne uthevninger)

Strategi for arbeid med landskap:

Landskapet er de samlede fysiske omgivelser som omgir oss utendørs under åpen himmel. Den europeiske landskapskonvensjonens forståelse av landskap samsvarer godt med direktoratenes. Landskapet har både en natur- og en kulturdimensjon. I landskapsarbeidet ser vi naturmiljø og kulturmiljø i sammenheng og utvider det romlige perspektivet innen begge forvaltningsområder. Innslaget av natur og kultur vil variere på en glidende skala fra den tilsynelatende urørte naturen til storbyens sentrum.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007)

og

Landskapsanalyse i kommuneplan:

Begrepet «landskap» er uløselig knyttet til et konkret geografisk område, selv om alle egenskaper og betydninger ikke nødvendigvis vil være av fysisk karakter.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011)

Det er viktig å understreke at «landskap» iht. konvensjonen inneholder mer enn et område, nærmere bestemt både materielle og ikke-materielle aspekter ved naturen og kulturen i det.

3.4 Ulikt fokus på grunnlag av fagdisiplin

Noen verktøy fokuserer på natur (biologi/geologi/geomorfologi), andre på kultur (historie/samfunn, materiell/ikke-materiell), på estetikk (bilde/motiv), eller på funksjon (bruk). Dette er hovedsakelig avhengig av hvilke fagdisipliner som har stått for utviklingen og er tiltenkte brukere av de ulike verktøyene.

Flere systemer henviser eksplisitt til ulike tilnærminger, og søker å forholde seg til flere av dem. Følgende eksempler ønsker vi å fremheve (egne uthevninger):

Strategi for arbeid med landskap

- Begrepet kulturlandskap brukes når det fokuseres på den menneskelige påvirkningen i landskapet. Landbrukssektoren bruker begrepet kulturlandskap om jordbrukslandskapet.
- Begrepet naturlandskap brukes for å fokusere på landskapsformene og landskapets geologiske og biologiske innhold, ofte i områder der kulturinnslagene er mindre eller lite synlige.
- Den visuelle dimensjon står sentralt i opplevelsen og forståelsen av det totale landskapet, og denne tilnærmingen fanges gjennom begrepet landskapsbilde.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007)

Håndbok Konsekvensanalyser

- Fagtemaene representerer ulike aspekter ved det naturlige- og menneskepåvirkete landskapet:
 - Fagtema landskapsbilde representerer «det romlige og visuelle landskapet»
 - Fagtema friluftsliv / by- og bygdeliv representerer «landskapet slik folk oppfatter og bruker det»
 - Fagtema naturmangfold representerer «det økologiske landskapet»
 - Fagtema kulturarv representerer «det kulturhistoriske landskapet»
 - Fagtema naturressurser representerer «produksjonslandskapet»

(Statens vegvesen 2018)

Samlet sett er det altså natur- og kulturellt innhold i landskapet, landskapets utseende, menneskelig aktivitet av ulike slag og ressurser eller verdier som oppfattes som viktige deler av landskapets innhold. Vi oppfatter de nevnte begrepene som stort sett omforente i litteraturen om kartleggings- og analysesystemer, og vi ser det som positivt at flere systemer sikter å forholde seg til ulike tilnærminger.

3.5 Ulikt fokus på grunnlag av formål

Begrepsbruken i kartleggings- og analysesystemene gjenspeiler også ulike formål som systemene er utarbeidet for å oppfylle. Vi har identifisert følgende tre hovedformål:

- Referanse for rapportering/ramme (beskrivelse): eks. Nasjonalt referansesystem for landskap, NiN Landskap
- Landskapsanalyse for vern/forvaltning av verdier (inkludert vurdering): eks. Direktoratet for naturforvaltning/Miljødirektoratet, Riksantikvaren, Statens landbruksforvaltning/Landbruksdirektoratet
- Planlegging/utvikling for ressursutnyttelse etter konsekvensanalyse/stedsanalyse/ressursanalyse (inkludert implementering): eks. Statens vegvesen, Akershus fylke, Landskapsressursanalyse m.fl.

Følgende ti eksempler illustrerer de ulike hovedformålene (i kronologisk rekkefølge). Noen nevner også eksplisitt hvilke(t) formål som det ikke var meningen at systemet skulle oppfylle (egne uthevninger):

Nasjonalt referansesystem for landskap

- ... synliggjøre forskjellige hovedtyper av landskap slik at deres særegne kvaliteter kommer klarere fram. Det fokuseres og på utviklingstendenser og særskilte utfordringer i regionene.

(Puschmann 2005)

Sosiokulturelle stedsanalyser

- ... stedsbilder, stedsbruk og stedsinteresser analyseres med tanke på å forstå hva et sted er, og for å gi et bedre grunnlag for beslutninger om utvikling av stedet

(Ruud et al. 2007)

Landskapsanalyse

- verktøy i planleggingen for å bidra til å sikre verdifulle natur- og kulturlandskap mot inngrep og god lokalisering og tilpassing av utbyggingstiltak. I seinere år har landskapet også i økende grad blitt betraktet som en ressurs for stedsutvikling og allsidig verdiskaping.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2010)

Landskapsanalyse i kommuneplan

- En landskapsanalyse kan ses som en grunnlagsinvestering. Analysen vil være nyttig til mange formål:
 - Gi oversikt over kommunens landskapsressurser generelt
 - Gi kunnskap om landskapet som ressurs for næringsutvikling og verdiskaping
 - Gi kunnskap til landbruksnæring og landbruksforvaltning
 - Gi kunnskap for kommunens arealplanlegging
 - Formidle kommunens særpreget og identitet knyttet til landskap – styrke identitet og tilhørighet
 - Være en opplevelses- og bruksressurs for innbyggere og reiselivsnæring
 - Gi kunnskap for langsiktig forvaltning og skjøtsel av landskapet

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011)

Landskapsressursanalyse

- Landskapsressursanalyse danner utgangspunkt for utvikling av mulighetsstudier med tanke på å aktivisere natur- og kulturressurser i landskap og lokalsamfunn for bærekraftig verdiskaping og stedsutvikling. Landskapsressursanalyse kopler landskapskarakteranalyse med en analyse av folks relasjoner til sine landskap.

(Clemetsen & Stokke 2014)

Visuell karakter

- Formålet med landskapsanalysen er å definere verdensarvlandskapets visuelle karakter og vurdere hvorvidt moderne havbruk styrker eller svekker dette landskapet. I denne sammenhengen vurderes forholdet mellom tradisjonell og moderne bruk av kystressurser, hvilket materielt avtrykk disse setter i området, og hvordan de kommer til syne gjennom ferdsel og opphold i området. Med en landskapsanalyse klarlegges forholdet mellom menneske og natur i et område.

(Fiskevold 2016)

Håndbok Konsekvensanalyser

- Konsekvensanalysen skal danne grunnlag for å anbefale valg av løsning, ved at den skal tydeliggjøre prosjektenes relevante konsekvenser og vurdere ulike løsningsalternativer opp mot hverandre.

(Statens vegvesen 2018)

DIVE Kulturhistorisk stedsanalyse

- DIVE er en kulturhistorisk stedsanalyse for landskap, byer og steder. I analysen samles, systematiseres, tilrettelegges og formidles kunnskap om kulturarven, som grunnlag for utvikling av gode og bærekraftige lokalsamfunn. Metoden er utarbeidet for å ha en metodisk åpen, tverrfaglig og medvirkningsorientert tilnærming, tilpasset vår tids utfordringer og arbeid med kulturarven som ressurs i by- og stedsutviklingsprosesser. En DIVE-analyse kan bidra til å skille viktige kulturhistoriske verdier og kvaliteter fra mindre viktige, og med det skape forutsigbare rammer for vern og utvikling av de kulturhistoriske ressursene i analyseområdet.

(Riksantikvaren 2018)

Landskap av nasjonal verdi

- I samsvar med Norges forpliktelser etter Den europeiske landskapskonvensjonen, er sikring av kvaliteter i landskapet tatt inn som en egen oppgave og hensyn i Plan- og bygningsloven: «Planer etter denne lov [skal] ... sikre jordressursene, kvaliteter i landskapet og vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer.»
- Flere av Plan- og bygningslovens bestemmelser kan anvendes for planlegging, vern og forvaltning av landskap. De viktigste der landskap er nevnt spesielt er:
 - I 100-metersbeltet langs sjøen og langs vassdrag, skal det tas særlig hensyn til natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser.
 - Det åpnes for å angi sone i kommuneplanens arealdel med særlige hensyn til landbruk, reindrift, friluftsliv, grønnstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø, med angivelse av interesse.
 - Det kan gis generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel om miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur, herunder om midlertidige og flyttbare konstruksjoner og anlegg.
 - Kommunen kan i reguleringsplan angi arealformål som landbruks-, natur- og friluftsmål samt reindrift, samlet eller hver for seg, herunder områder for jordbruk, skogbruk, reindrift,

naturvern, jordvern, særlige landskapshensyn, vern av kulturmiljø eller kulturminne, friluftsområder, seterområder, og landbruks-, natur- og friluftsområder der kommuneplanens arealdel tillater spredt bolig-, fritidsbolig- og næringsvirksomhet.

- Det kan avsettes hensynssone for å ivareta særlige hensyn til landskap også i reguleringsplaner.

(Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019)

NiN Landskap

- Flere offentlige veiledere om landskapsanalyser legger opp til at landskapsanalysen foregår i flere faser, og at kartlegging skal skilles fra verdisetting og egnethetsvurderinger. Kunnskapsinnhenting og beskrivelse av landskap er den første fasen, som skal danne grunnlag for fastsetting av landskapskarakter og -verdi. Formålet med NiN landskapstyper er å fungere som et mest mulig verdinøytralt kunnskapsgrunnlag i den første fasen av en slik prosess. NiN landskapstyper vil da inngå som en del av grunnlaget for videre analyser, inkludert fastsetting av landskapskarakter (stedsspesifikke forhold som særpreger området og skiller det fra omkringliggende landskap), og for vurdering av verdi ut fra definerte verdikriterier (f.eks. representativitet, sjeldenhet, tilstand osv.). NiN landskap er først og fremst et verktøy for naturgeografiske landskapsanalyser, og adresserer de materielle/fysiske/observerbare egenskapene ved landskapet.
- NiN landskapstyper er altså ikke et verktøy for analyse av sosiokulturelle, kulturhistoriske, immaterielle, estetiske eller opplevelsesmessige aspekter ved landskapet, som vektlegges i enkelte fagtradisjoner. NiN landskapstyper er heller ikke et verktøy for stedsanalyser, som omfatter metoder som i hovedsak er egnet for en lokal skala med kartlegging og analyse av steders historie, identitet og verdi.

(Simensen et al. 2019)

Vi mener det er bra at systemene er så tydelige på hvilke formål de er (og ikke er) laget for. På et så bredt fagfelt som landskap er dette viktig informasjon for alle som vurderer å anvende metoden bak et system eller data som er generert i det.

Samtidig mener vi at man må være klar over at også systemene som kun er ment til å være beskrivende eller en referanseramme, kan ha en verdikomponent, men som ikke er uttrykt eksplisitt. Hvilke egenskaper det legges vekt på i en beskrivelse vil være et uttrykk for hvordan de som har laget systemet oppfatter viktigheten eller verdien av ulike landskapets egenskaper i forhold til hverandre.

3.6 'Kritiske' landskapsbegreper som ikke brukes konsistent eller med klart ulikt meningsinnhold

Vi har identifisert sju begreper hvor vi mener det er spesielt viktig at det i enhver sammenheng spesifiseres nærmere hva man legger i begrepene. Begrunnelsen er at disse begrepene kan referere til eller bety svært spesifikke, og samtidig ulike ting i de forskjellige kartleggings- og analysesystemene.

3.6.1 Landskapsanalyse

Det første begrepet vi ønsker å fokusere på er steds- eller landskapsanalyse. Landskapsanalysen er selve (hoved-)metoden som de ulike systemene baserer seg på, og i henhold til det vi tidligere har omtalt med hensyn til ulike fagfelt og ulike formål, kan både datagrunnlag, analyseprosessen og resultater av analysen variere mye. Tre av våre referanser som vi mener illustrerer bredden i denne variasjonen på en god måte er følgende:

Sosiokulturelle stedsanalyser

- Stedsbruk (praksis), stedsbilder (forestillinger og representasjoner) og stedsinteresser (maktrelasjoner) analyseres med tanke på å forstå hva et sted er, og for å gi et bedre grunnlag for beslutninger om utvikling av stedet;
- Metodetriangulering: intervju, spørreskjema, idéverksted;
- Motsetning: fysisk-estetisk analyse basert på registreringer av landskap, bebyggelse og andre fysiske elementer

(Ruud et al. 2007)

Håndbok Konsekvensanalyser

- Stedsanalyse er en samlebetegnelse på analyser som beskriver fysiske forhold. Dette kan være for et større natur- eller landbruksområde, for en by eller et tettsted eller bare et enkelt byrom. En stedsanalyse er definert som en systematisering av kunnskap for å forstå stedet. Steds- og landskapsanalyser vil være nyttige som grunnlag for:
 - Søking etter gode alternativer som tar hensyn til kvalitetene i omgivelsene.
 - Siling av alternativer - Forkaste alternativer som har stor negativ innvirkning på verdifulle delområder.
 - Avdekke manglende kunnskap: Få fram tema og delområder som en ønsker å undersøke/analysere nærmere.
- Det finnes mange ulike typer stedsanalyser.
 - Verdi- og sårbarhetsanalyser: Egnet til analyser av tema som landskapsbilde, naturmangfold, kulturarv, friluftsliv og naturressurser.
 - Kvalitative stedsanalyser: Ser på estetiske og arkitektoniske (romlige og visuelle) sider ved stedet/landskapet.
 - Kulturhistoriske stedsanalyser: Kulturmiljøanalyser for landskap, byer og steder.
 - Sosiokulturelle stedsanalyser: Ser på sosial bruk av områder, hvordan folk oppfatter steder mv.
 - Hvilken analysemetode som er mest hensiktsmessig for å finne fram til alternative linjer, vurderes fra prosjekt til prosjekt.

(Statens vegvesen 2018)

Landskap av nasjonal verdi

- Grovt sett kan vi si at det finnes tre faglige hovedtradisjoner innenfor landskapsanalyse:
 1. en naturgeografisk tradisjon som adresserer naturvariasjon i stor skala,
 2. en kulturgeografisk tradisjon som omfatter studier av folks forhold til steder og sosiokulturelle forhold, inkludert historisk bruk av landskapet, og
 3. en visuell/estetisk fagtradisjon som studerer landskapet som visuelt bilde
 4. De ulike metodene dekker ulike behov og oppfyller ulike formål, og kan også utfylle hverandre.

(Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019)

Vår vurdering

Vi mener det er positivt at alle siterte systemer henviser til ulike alternativer for gjennomføringen av en analyse. Samtidig illustrerer dette hvor ulike prosedyrer som kan ligge i begrepet og hvorfor vi oppfatter begrepsbruken som ikke konsistent. For eksempel vil kulturminneforvaltningen legge vekt på historiske analyser. Videre kan målestokken eller flyhøyden for analysen variere med formål og kontekst, og – ikke minst – kan analysebegrepet inneholde et (avsluttende) syntesetrinn.

Vi mener derfor at det ikke nødvendigvis er begrepet landskapsanalyse som brukes ulikt, men at det finnes så vidt forskjellige analysemetoder at enhver bruk av begrepet krever en redegjørelse for hvilken metode som menes. Begrepet landskapsanalyse bør altså alltid følges av en forklaring der det tydeliggjøres hvilke aspekter av landskap analysen fokuserer på og hvilken fremgangsmåte som ble fulgt.

3.6.2 Landskapsregion/-område/-delområde

Romlige enheter, eller skille mellom ulike landskaper eller landskapsdeler, finnes i materialet vårt både som input (forutsetning/utgangspunkt) og output (resultat) av analysene. Kriterier som brukes til avgrensning av enheter varierer likedan som hvordan enhetene brukes. Vi siterer fra fem eksempler som representerer ulikt meningsinnhold i begrepene, hvordan de kommer i stand (metoder og underliggende verdier), hva som inngår i dem, m.m.:

Nasjonalt referansesystem for landskap

- Landskapsregioner beskrives gjennom landskapets seks hovedkomponenter; landskapets hovedform, landskapets småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark, og bebyggelse og tekniske anlegg. I sum danner de seks landskapskomponentene en landskapsregions samlede landskapskarakter.

(Puschmann 2005)

Landskapsanalyse i kommuneplan

- I de fleste tilfeller, uavhengig av geografisk nivå, er det anbefalt å dele inn hele eller deler av kommunens arealer i mindre enheter som kan analyseres og vurderes hver for seg. Disse enhetene omtales som delområder og landskapskarakter fastsettes for de enkelte delområdene.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011)

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

- Beskrivelse av området:
 - Geografisk beliggenhet, landskapsregion, naturgeografiske forhold
 - Størrelse
 - Hva slags type kulturlandskap
 - Historisk bruk og driftsformer
 - Dagens bruk og driftsformer, hvor mange bruk som er aktive i dag
 - Hvor mange mennesker som bor i eller bruker området og hvor mange eiere som inngår
 - Andre brukerinteresser (friluftsliv, reiseliv m.m.)
- Avgrensning av området
 - Kartfestet i digital form
 - Begrunnelse for avgrensning
 - Evt. planer om utvidelse av området på lengre sikt
 - Avgrensning av evt. et eller flere kjerneområder/delområder/soner, for eksempel rundt spesielle kulturmiljøer eller spesielt verdifulle kulturmarker viktige for biologisk mangfold, som er viktigere eller mer sårbare enn andre og har spesielle krav til tiltak
 - Samlet beskrivelse av verdiene i området: Hovedtrekk biologiske verdier og kulturhistoriske verdier Vekt på beskrivelse av hvorledes området oppfyller de fire verdikriteriene (helhet, kontinuitet/tidsdybde, representativitet/særpreget og formidlingsverdi)
 - Avhengig av områdets størrelse og evt. oppdeling i delområder, gjøres det følgende enten samlet eller enkeltvis for delområdene:

- Nærmere beskrivelse av verdiene knyttet til a) biologisk mangfold og b) kulturhistorie. Ulike natur- og kulturhistorisk verdifulle arealer og elementer listes opp og beskrives. Beskrivelsen bør også inneholde hevd- og vedlikeholdsstatus.
- Kart. Verdiene avmerkes på områdekart/temakart.
- Fotodokumentasjon. Førstegangsfotografering skal fange status (både «positiv» og «negativ») til ulike areal/elementer, slik at refotografering kan foretas ved behov. (Fotografens ståsted, himmelretning det ble fotografert mot, brennvidden bildet ble tatt med og tidspunkt bør kartfestes og nedtegnes)

(Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren & Miljødirektoratet 2017)

Håndbok Konsekvensanalyser

- På grunnlag av innsamlet kunnskap (registreringene) deles utredningsområdet inn i enhetlige delområder. Et delområde er definert som et område som har en enhetlig funksjon, karakter og/eller verdi. Hva som definerer et delområde, vil bli nærmere beskrevet i temakapitlene. Avgrensning av delområder er basert på en prosess der en først grovinndeler utredningsområdet, deretter justeres avgrensingen, ofte som en del av verdivurdering.
- Det er definert registreringskategorier for hvert fagtema. Delområder innenfor hvert fagtema kan omfatte en eller flere kategorier. Vanligvis er delområdene geografisk avgrensede områder som ikke overlapper hverandre. I noen tilfeller kan det være behov for å avgrense delområder som omfatter en større helhet eller sammenheng. Slike større delområder kan helt eller delvis overlappe mindre delområder. Siden det er ulike aspekter som vurderes, skal hvert delområde (selv ved overlapp) alltid konsekvensvurderes hver for seg.
- Delområdene vil varierte i størrelse. Det er viktig å velge et detaljeringsnivå som er hensiktsmessig for å kunne levere beslutningsrelevante vurderinger. Dersom delområdene er for store (grove), kan de være dårligere egnet til å skille mellom alternativene og på den måten gi mindre nyanserte konsekvensvurderinger. Alle delområder verdisettes og framstilles på verdikart.

(Statens vegvesen 2018)

Landskap av nasjonal verdi

- Kulturmiljøbegrepet skal dekke alle typer kulturlandskap i betydningen menneskepåvirkete landskap, fra det intensivt dyrkede jordbrukslandskap til marginalt utnyttede skog- og utmarksområder. Videre dekker begrepet områder med høyst ulike typer kulturminner når disse står i funksjonell sammenheng med hverandre.
- Kulturminneloven § 20 dekker landskap utfra en kulturhistorisk vinkling, ved at den vektlegger helheter og funksjonelle sammenhenger. Det nevnes eksempler både fra bymiljøer og jordbrukslandskap, men også kyst og marginale utmarksområder (systemer av fangstanlegg med boplasser) og landskap med immaterielt innhold (tro og tradisjon). Samtidig gir beskrivelsene et inntrykk av at det er små områder det siktes til og at sammenhengene som beskrives refererer til det vi i dag vil karakterisere som kulturmiljø. Det er også et skille i begrepsbruken der kulturlandskap benyttes om det som befinner seg utenfor tettbygde strøk, mens kulturmiljø brukes om bygningsmiljøer.

(Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019)

Vår vurdering

Sitatene illustrerer forskjellen mellom heldekkende, eller t.o.m. overlappende, inndeling av et studieområde i romlige landskapsenheter, og avgrensning av enkeltstående arealer innenfor et større studieområde, for eksempel for å fremheve spesielle verdier på enkelte lokaliteter. Det kommer også tydelig frem at størrelsen på ulike enheter med samme navn kan variere mye både innenfor hvert

enkelt system og mellom ulike systemer. Noen systemer kan dessuten operere på ulike målestokker mens andre fokuserer på én.

Vår anbefaling er derfor at det ved bruken av romlige landskapsenheter alltid gis en nærmere forklaring av de romlige enhetene, eller henvises til en referanse der enhetene er definert.

3.6.3 Landskaps-(hoved-/under-)type/-gruppe

Det tredje begrepskomplekset som vi anser som sterkt varierende mellom systemene, er relatert til systematisering av landskap. Systematiseringer benytter beskrivende begreper som er både konkrete og lite omdiskuterte. Definisjonene kan imidlertid være utarbeidet spesifikt for hvert kartleggings- eller analyse-system. Dette kan illustreres ved hjelp av følgende sitater:

Landskapsanalyse i kommuneplan

- Landskap omfatter alle typer områder fra villmarkspregete områder, åpent hav og kyst, til jordbrukslandskap med inn- og utmark, skogsbygder, tettsteder og byer.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011)

Landskap av nasjonal verdi

- En typeinndeling innebærer en sortering av landskap med klare likhetstrekk. I norsk fagtradisjon har begrepet vært benyttet både om landskapstyper definert ut fra overordnede landformer (fjordlandskap, dallandskap, fjellandskap m.fl.) og landskapstyper som inkluderer landskapets innhold, naturhistorie, arealbruk og kulturpåvirkning (jordbrukslandskap, skoglandskap, seterlandskap, industrilandskap, osv. Både i Norge og internasjonalt finnes det en rekke ulike typesystemer og kartleggingsmetoder som vektlegger noe ulike aspekter ved landskapet.

(Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019)

NiN Landskap

- Landskapstype er et «større geografisk område med enhetlig visuelt preg, skapt av enhetlig dominans av store landformer og kjennetegnet ved karakteristisk fordeling av landformer, natursystemkomplekser, natursystemer og andre landskapselementer.» NiN landskapstyper er basert på variasjonen i generelle og observerbare trekk i landskapet, og NiN landskap kan dermed være et grunnlag for sammenlignbare definisjoner og beskrivelser av landskapstyper på tvers av fagfelt og folks ulike oppfatninger av landskap.
- Kartlegging av landskapstyper skal gi et nøytralt og etterprøvbart kunnskapsgrunnlag og være en referanse for mer spesifikke landskapsanalyser tilpasset ulike formål. Landskapet i Norge er kjennetegnet av ekstreme variasjoner i naturforhold og menneskelig påvirkning over korte avstander. Målet med en typeinndeling av natur på landskapsnivå, er å beskrive den tilnærmet uendelige landskapsvariasjonen som finnes på en enklest og mest mulig effektiv måte. Dette gjøres ved å gruppere landskap i typer, basert på likhetsgrad i sammensetningen av landskapselementer, og med hensyn til hvilke prosesser som har gitt opphav til landskapsvariasjonen. Typeinndelingen er dermed en «modell» av virkeligheten - en abstraksjon - som kan hjelpe oss å forstå og studere mønstre og sammenhenger i landskapet, og årsaker og drivkrefter som skaper landskapsvariasjonen. Forskjellen mellom to landskapstyper skal tilsvare 10% utskiftning i sammensetningen av landskapselementer, men det empiriske grunnlaget for denne typeinndelingen er varierende for de ulike typene i typesystemet.
- Typesystemet for landskap inneholder tre «generaliseringsnivåer».
- De tre hovedtypegruppene er delt videre inn i ni hovedtyper: Marine landskap, Marint ås- og fjellandskap, Marint dallandskap, Marine sletter, Kystlandskap, Kyst-ås og –fjellandskap,

Fjordlandskap, Kystslettelandskap, Innlandslandskap, Innlands-ås- og fjelllandskap, Innlandsdallandskap, og Innlandsslettelandskap.

- En landskaps-hovedtype skal være en «ensartet type landskap med hensyn til store trekk i terrengform- og landformvariasjon». Hovedtypene beskriver den overordnede landformvariasjonen som er resultatet av geologiske prosesser som har virket over flere (hundre-)tusen år. Hver hovedtype er igjen delt inn i grunntyper.
- En landskaps-grunntype skal være en «ensartet type landskap med hensyn til overordnet landform og landskapets innhold av elementer slik det kommer til uttrykk gjennom plasseringen langs de viktigste landskapsgradientene». Inndelingen i grunntyper beskriver, til forskjell fra hovedtypene, også landskapets innhold av ulike landskapselementer som er resultatet av prosesser som har virket over kortere tidsrom (normalt 10–1000 år). Innenfor de to hovedtypegruppene kystlandskap og innlandslandskap er det identifisert 45 640 landskapsområder i størrelsspennet 2–20 km² fordelt på 284 grunntyper.
- Typeinndelingen skal være basert på empiriske studier av landskapsvariasjon. Typeinndeling og kartlegging skal kunne dokumenteres, etterprøves og reproduseres, slik at kartleggingsresultatene blir minst mulig personavhengige. Ny kunnskap og bedre grunnlagsdata vil redusere usikkerhet, og samtidig gi grunnlag for videreutvikling av typesystem og kartleggingsmetodikk. Etterprøvbarehet og reproduserbarhet er også en forutsetning for anvendelse av kunnskap om landskap i kvantitative studier av landskapsendringer, studier av effekter av klimaendringer for landskapet, bruk av informasjon om landskap i økologiske studier, m.m.
- NiN landskapstyper legger gradientperspektivet til grunn for å analysere landskapsvariasjon og som grunnlag for inndeling i landskapstyper. På landskapsnivå studerer vi landskapselementene fordelt langs overordnede strukturer og gradienter i landskapet. Sammensetningen av landskapselementer forstås som en respons på, eller et resultat av, de ulike prosessene som har gitt opphav til landskapsvariasjonen.
- Landskapstypeinndelingen i NiN er en av de første metodene internasjonalt som anvender gradientperspektivet på landskapsnivå.

(Simensen et al. 2019)

Vår vurdering

En fellesnevner ved alle de tre siterte systemene er at deres typologi eller gruppering er ment å kunne brukes til heldekkende kartlegging, med utgangspunkt i at det finnes minst en type/gruppe for alt landskap. Hovedforskjellen mellom systemene ligger nok i metoden og detaljeringsgraden som brukes for å definere typer eller grupper: fra en relativt enkel beskrivelse til en nokså sofistikert kvantitativ beregning med mange svært spesifikke definisjoner.

Vi mener derfor at det er viktig at det alltid presiseres hva som legges til grunn i en typologi som brukes til å dokumentere forhold ved landskap, om f.eks. terrengformer eller andre naturforhold, arealbruk, eller ev. flere forhold vektlegges. I tillegg må det dokumenteres hvordan man går frem for å skille ulike landskapstyper fra hverandre.

3.6.4 Landskapskarakter

Det fjerde «kritiske» begrepet som vi har vurdert som aktuelt å fremheve i diskusjonen er landskapskarakter. Ulike referanser understreker den sentrale betydningen av karakterbegrepet ved hjelp av ord som 'sum av hovedkomponenter', 'essens', 'sentralt begrep', 'særpreget', m.m.:

Nasjonalt referansesystem for landskap

- Landskapsregioner beskrives gjennom landskapets seks hovedkomponenter; landskapets hovedform, landskapets småformer, vann og vassdrag, vegetasjon, jordbruksmark, og bebyggelse og tekniske anlegg. I sum danner de seks landskapskomponentene en landskapsregions samlede landskapskarakter.

(Puschmann 2005)

Landskapsanalyse

- Landskapskarakter er et uttrykk for "essensen" av det enkelte landskapet. Landskapskarakter er et konsentrert uttrykk for samspeilet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, samt romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og adskiller det fra omkringliggende landskap.

For en systematisk og etterprøvbare analyse som gir grunnlag for å fastsette landskapskarakter for et delområde, er det valgt seks tema for registrering: Landformer og vann, Vegetasjonsdekke og vegetasjonsstruktur, Arealbruk og bebyggelse, Kulturhistorien i landskapet, Kulturelle referanser, og Romlig-estetiske forhold.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2010)

Landskapsanalyse i kommuneplan

- Landskapskarakter er det sentrale begrepet for å beskrive, tolke og verdisette landskap på en systematisk og etterprøvbare måte. Den verdisatte landskapskarakteren er deretter utgangspunktet for å vurdere konsekvensene av planlagte arealbruksendringer og utbyggingsområder. Fastsetting av landskapskarakter bygger på en helhetlig tolkning av landskapet slik det forstås og oppfattes.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011)

Visuell karakter

- Samhandlingen og påvirkningen mellom menneske og natur danner grunnlaget for å formulere landskapets særskilte karakter. Alt etter landets naturlige egenskaper og den menneskelige holdningen til dem, antar forholdet mellom menneske og natur forskjellig karakter. Karakteren avtegner seg i området selv og i måten området brukes, omtales og verdsettes på.
- I denne landskapsanalysen konsentrerer vi oss spesielt om den visuelle fremtoningen av fiskerbondens kulturlandskap, det vil si landskapskarakteren slik den kan ses i området.
- (Fiskevold 2016)

DIVE Kulturhistorisk stedsanalyse

- Stedets historiske karakter og karaktertrekk: Med historisk karakter menes egenskaper og særpreg som er spesielle for analyseområdet. Stedets karakter er både konkret og abstrakt, og et resultat av natur- og kulturbetingede faktorer; politiske, religiøse, sosiale, økonomiske, teknologiske, arkitektoniske og kunstneriske. Karaktertrekk er spesielle kjennetegn som er representative for karakteren i området, eksempelvis bylandskap, bebyggelsesmønster, byggeskikk, næringsmiljø osv. For å undersøke stedets karakter kan flere teknikker tas i bruk. I DIVE-analysen brukes en tid-rom matrise som hjelpemiddel.

(Riksantikvaren 2018)

Landskap av nasjonal verdi

- Mens en typeinndeling vektlegger generelle trekk i landskapet, og brukes som en referanseramme for variasjon i landskapet (landskapsmessig mangfold), er begrepene særpreg og karakter knyttet til unike kvaliteter i det enkelte området. Begrepene "karakter" og "særpreg" overlapper i stor grad.

Begrepene knyttes til de stedlige kvalitetene i det konkrete landskapet, som skiller det fra f.eks. andre landskap av samme landskapstype. Med ”karakter” siktes til de natur- eller kulturverdier som preger landskapet, og den bruk som tradisjonelt har vært gjort av det.

(Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019)

Vår vurdering

Det virker å være stor enighet om at karakteren er noe som utgjør et landskaps vesen. Det er likevel viktig å ha med begrepet i denne oppstillingen siden det kan være stor variasjon i hva som oppfattes å være de mest essensielle eller vesentlige trekkene ved et landskap, direkte synlige eller sporbare i terrenget, eller for eksempel gjenspeilet i omtaler. En ytterligere bruksmåte av begrepet som ikke har kommet frem i noe av de studerte systemene, er en statistisk beskrivelse av arbitrært avgrensede områder (Wascher 2005).

Vi mener derfor at det – i likhet med vår vurdering for landskapstyper – er avgjørende at man presiserer hva det er som utgjør et landskaps vesen i enhver sammenheng karakterbegrepet benyttes, for eksempel natur- eller kulturbetingete egenskaper, eller en kombinasjon av ulike.

3.6.5 Landskapskvalitet/-verdi/-ressurs

Mange kartleggings- og analysesystemer har som formål å fremheve eller bli brukt til å forvalte kvaliteter, verdier eller ressurser i landskapet. Hva som oppfattes verdifullt kan selvsagt variere mye mellom individer og grupper. Ulike interesser ut fra for eksempel fagfelt og næring vil være førende for det.

Strategi for arbeid med landskap

- Med landskapsverdier, mener vi verdier knyttet til resultatet av de geologiske prosesser (landskapsformene), til biologisk mangfold og økologi, til kulturpåvirkning og kulturspor, til kultur- og naturhistorie. Landskapsverdiene grupperer vi i 3 hovedtyper:
 - Landskap gir viktig kunnskap om prosessene i naturen, kulturhistorien og samspillet mellom menneske og natur gjennom hele vår historie.
 - Landskap er en ressurs for opplevelse og livskvalitet og bidrar til stedstilknytning og følelse av identitet og tilhørighet.
 - Landskap er en økonomisk ressurs og en bruksressurs som kan nyttiggjøres på mange måter. Betydningen varierer fra landbrukets direkte næringsrettede ressursutnytting til den betydning et attraktivt landskap har både direkte og indirekte for bokkvalitet, rekreasjon og reiseliv.

(Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007)

Kartlegging og verdsetting av friluftsområder

- At ”noe” har verdi er uttrykk for at enkeltpersoner, grupper eller samfunn etterspør dette. Verdsetting påvirkes av strømninger i tiden og kan ikke angis som en objektiv størrelse. For at verdsettingen skal bli mest mulig nyttig og beslutningsrelevant for kommunene, og bli et redskap for å veie ulike sektorinteresser opp mot hverandre, har veilederen lagt opp til å verdsette områdene etter en gitt skala. Fordi verdvurderingene har et innslag av skjønn, er det lagt opp til et enkelt verdsettingsystem. Ulike aspekter ved verdsetting av friluftslivsområder vil være: brukerfrekvens, regionale og nasjonale brukere, opplevelseskvaliteter, symbolverdi, funksjon, egnethet, tilrettelegging, kunnskapsverdier, inngrep, utstrekning, tilgjengelighet, lydmiljø, og potensiell bruk.

(Miljødirektoratet 2014)

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

- Utvalgte kulturlandskap i jordbruket skal velges fra allerede registrerte, verdisatte eller kjente områder. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket omfatter både inn- og utmark, private og offentlig eide områder, og områder i drift og ute av drift. Områder som har fått en egen status gjennom vern etter naturvern- eller kulturminnelov og museer inngår også. Verdensarvområder må vurderes spesielt på bakgrunn av våre internasjonale forpliktelser. Grunnleggende for utvalget er:
 - Det skal i størst mulig grad omfatte jordbrukslandskap med både svært store biologiske og kulturhistoriske verdier
 - Det skal være realistisk å få til langsiktig skjøtsel og vedlikehold av områdene. Videre skal følgende kriterier legges til grunn:
 - Helhetlig landskap
 - Tidsdybde og kontinuitet gjennom tradisjonell drift og god hevd
 - Representativitet (nasjonalt/regionalt) eller særpreg (spesielle enkeltområder)
 - Formidlingsverdi.

(Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007)

DIVE Kulturhistorisk stedsanalyse

- Kulturminner, kulturmiljø og landskap har egenskaper som sier noe om hva de kulturhistoriske verdiene betyr for oss. I kulturminneforvaltningen brukes kategoriene kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier.

(Riksantikvaren 2018)

KULA

- Kriterier for verdivurdering tilpasset landskap
 - representerer faser med særlig betydning for historien/utviklingen i en regional og nasjonal sammenheng
 - inneholder strukturer av høy kulturhistorisk interesse
 - er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien
 - er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien
 - inneholder særegen byggeskikk og arkitektur
 - er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper)
 - har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder
 - anses som spesielt vakkert regionalt/nasjonalt

(Riksantikvaren 2018)

Landskap av nasjonal verdi

- Internasjonalt benyttes ulike kriterier for verdivurdering av landskap, tilpasset ulike formål og forvaltningsstrategier. Et overordnet skille går mellom verdier knyttet til direkte og indirekte nytte for mennesker (antroposentriske verdier/utilitaristiske verdier, inkl. økosystemtjenester) og verdier som er forankret i et etisk og moralsk grunnsyn (f.eks. dypøkologi), der f.eks. naturens/landskapets egenverdi er sentralt. Erikstad m.fl. [2019] skiller videre mellom
 1. primære verdikriterier (målbare/registerbare egenskaper ved objektene, landskapene/landskapselementene i seg selv),
 2. sekundære verdikriterier (verdier knyttet til forskning, formidling, rekreasjon, m.fl.), og
 3. subjektive verdier knyttet til landskapsopplevelse, og stedstilknytning, identitet, m.m.

- Det anbefales at verdikategoriene ikke blandes sammen i analysearbeidet, dersom målet er en transparent prosess for identifisering av verdier. Det er avgjørende å koble verdikriterier til indikatorer og avgjørende kjennetegn som kan forklares og formidles (og dermed etterprøves).
- Det er vanlig å operere med tre kategorier landskapsverdier: naturverdier, kulturverdier og verdier knyttet til landskapsbilde/romlig-visuelle forhold
- Metoder som benyttes for å identifisere landskapsverdier, er kvantitative geografiske analyser med ulike landskapsøkologiske indikatorer, ekspertvurderinger og ulike former for medvirkning og deltakelse fra befolkningen. Bruken av kvantitative metoder og geografiske analyser for å identifisere landskapsverdier har blitt vanlig i landskapsanalyse og de siste tiårene er det utviklet et rikt utvalg av ulike indekser, målemetoder og geografiske analyser som identifiserer landskapsverdier.

(Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019)

Vår vurdering

Sitatene viser et særdeles bredt spekter av tilnæringer til verdier i landskapet. Med andre ord vil ethvert individ og enhver gruppe sine verdier i landskapet være avhengig av hvordan de opplever landskapet, noe som igjen vil variere ut fra personlig bakgrunn (erfaring, kunnskap, etnisitet, etc.) og interesser eller planer for aktiviteter eller bruk av landskapet. Spesifisering av landskapsverdier kan også være tett knyttet til politiske prosesser (landskapsdemokrati).

Vi mener derfor at bruken av begrepet landskapsverdi bør følges av en forklaring av hva slags verdier eller kvaliteter man sikter til og hvilke personer som har vært med på å bestemme eller definere verdiene, dvs. deres personlige enten private eller yrkesmessige bakgrunn, og ikke minst hvilken metode som er benyttet for å verdivurdere landskapet.

3.6.6 Landskapsbilde/landskapspraksis

Kun ett av de analyserte systemene går mer i dybden på oppfatninger og opplevelser av landskap som fysisk rom, som vil medføre bl.a. ulike forståelser av hva som er kvaliteter, verdier eller ressurser i et landskap. Det er altså ikke selve begrepsbruken som varierer i særlig grad (jf. også kap. 3.4), men innholdet som ulike individer eller grupper legger i det, hva de ser og gjør, og hvordan.

Sosiokulturelle stedsanalyser

- Hvordan vi opplever et sted og hvilken mening vi tillegger et sted avgjøres av hvem vi er, hvor vi kommer fra og hvem vi møter. Dessuten er de dominerende sosiale praksiser som utvikles på steder, med på å gi stedet kulturell mening. Dette betyr tilhørighet for noen og en følelse av utestengning for andre. Derfor eksisterer det kanskje like mange bilder av et sted som det er mennesker.

(Ruud et al.2007)

Vår vurdering

Begrepene landskapsbilde og landskapspraksis brukes i begrenset omfang i kartleggings- og analysesystemer. Innhold i begge begrep kan imidlertid variere mellom individer eller være felles for grupper av mennesker. I samspill med de fysiske omgivelsene vil oppfatningen eller bildet påvirke oppfatningen av hva som er landskapets verdier, kvaliteter eller ressurser og dermed hva slags arealbruk (praksis) som benyttes til å dra nytte av verdiene. Det vil igjen påvirke utvikling eller valg av landskapsanalysemetode, romlige inndelinger eller landskapsgrupperinger, -typologier og -karakteriseringer. I nyere vitenskapelig litteratur har landskapsarkitekter benyttet begrepet 'motiv' for å integrere bilde og praksis.

Selv om den eksplisitte bruken av de to begrepene virker å være begrenset i kartleggings- og analysesystemene, betegner de noe som vi anser for å være et grunnlag for ethvert arbeid med landskap. Bilder og praksis kan variere mye mellom mennesker og kjennskap til den enkeltes oppfatninger og bruken av landskap kan bidra til at valg av tilnærming, metode og resultat forstås av andre. Derfor mener vi at innholdet i begrepene er viktig å reflektere over i ethvert arbeid med landskapskartlegging og -analyse.

4 Oppsummering og veien videre

4.1 Den europeiske landskapskonvensjonen som felles basis for mangfold

Arbeidet med å kartlegge og analysere landskap er preget av et stort mangfold, med grunnlag i ulike fagdisipliner og vitenskapsgrener, med sine respektive tilhørende idé- og tankesett. Denne studien har vist at det nå har blitt veldig utbredt for ethvert system for landskapskartlegging eller -analyse å ta utgangspunkt i den europeiske landskapskonvensjonens definisjon av landskapsbegrepet:

«Landskap» betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreget er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.

Dette mener vi har vært svært nyttig i landskapsarbeidet, fordi det gir inntrykk av at det store mangfoldet som uten tvil fortsatt eksisterer har fått en felles basis som virker samlende men også legitimerer og tydeliggjør mange forskjeller.

Vår gjennomgang av begrepsapparatene knyttet til de ulike systemene for landskapskartlegging og analyse har dermed også vært en studie av hvordan «folk», nærmere bestemt fagpersoner med ulik utdanningsbakgrunn og forskjellige forsknings- eller forvaltningsoppgaver «oppfatter» områders særpreget og samspillet mellom faktorene som resulterer i nettopp særpreget.

Forfatterne eller utviklerne av de ulike kartleggings- og analysesystemene har stort sett vært tydelige på sine respektive metodetilnæringer og og subjektive forståelser av landskapet. Vi ser imidlertid også tydelig at det å anerkjenne mangfoldet, ikke nødvendigvis medfører at tilknyttede begrep blir brukt med samme mening eller innhold.

I vår studie har vi identifisert seks slike begrep eller begrepskomplekser som fortsatt brukes noe ulikt. Vi mener at innholdet i disse seks begrepene varierer i en grad som gjør det nødvendig å referere til kilder, eller beskrive hva som legges i begrepet i den gitte konteksten, når de brukes. Dette kan anses som en klar anbefaling fra vårt arbeid.

4.2 'Kritiske' landskapsbegreper i forhold til hverandre

Begrepene vi har behandlet særskilt i denne rapporten er relatert til hverandre i ulik grad og på litt ulike måter:

- Landskapsanalyse: Det er ikke selve begrepet landskapsanalyse som benyttes ulikt, med det finne mange veldig forskjellige metoder. For eksempel kan ulike analysemetoder enten ta utgangspunkt i, eller føre til landskapsregioner/-områder, -typer eller -grupper. Derfor mener vi at det er behov for at man alltid beskriver hvilken fremgangsmåte som benyttes.
- Landskapsregion/-område: Hovedforskjellen i å dele landskap i romlige enheter er om disse enhetene er heldekkende, t.o.m. overlappende, eller kun dekker enkeltarealer i et større studieområde. Videre kan romlige enheter kan være utgangspunkt for eller resultat av en landskapsanalyse, avhengig av analysemetoden. Derfor mener vi at en inndeling av landskap i romlige enheter alltid må forklares nærmere eller at det må henvises til en referanse der enhetene er definert.
- Landskapstype/-gruppe: Ulike typologier av landskap skiller seg fra hverandre med hensyn til detaljeringsgraden og metoden som brukes for å definere typer eller grupper: fra enkle beskrivelser til sofistikerte kvantitative beregninger. Videre kan en typologi av landskaper basert

på felles egenskaper være et resultat fra en landskapsanalyse, og det kan samtidig være utgangspunkt for flere analyser. Derfor anser vi som viktig at bruken av begrepene alltid følges av en forklaring av hvilke egenskaper eller forhold ved landskap som vektlegges, og fremgangsmåten for å skille ulike landskapstyper eller -grupper fra hverandre.

- Landskapskarakter: Karakteren utgjør et landskaps vesen. Hva som oppfattes som viktigst, kjernen eller essensen i et landskap, vil være påvirket av landskapsbilde og -praksis, og oppfatning av verdier. Derfor kan det være stor variasjon i hva som oppfattes verdifullt i et landskap. Videre kan landskapskarakteren være avhengig av hvordan romlige enheter (regioner/-områder) avgrenses, for eksempel gjennom en landskapsanalyse. Derfor mener vi det er viktig å presisere nærmere i enhver sammenheng hvilke trekk man mener utgjør et landskaps karakter, og ev. hvilken analysemetode man har benyttet.
- Landskapsverdi/- kvalitet/ -ressurs: Hva som oppfattes verdifullt i et landskap vil være sterkt påvirket av og variere i henhold til ulike folks landskapsbilder og -praksiser. Samtidig vil verdier gjerne fremkomme som resultat av landskapsanalyser, eller være en del av grunnlaget for å foreta en analyse. Derfor mener vi at det alltid bør opplyses om hva slags verdier eller kvaliteter man refererer til, hva slags personer som har vært med å bestemme disse, og hvilken fremgangsmåte for verdivurdering man har fulgt.
- Landskapsbilde/-praksis: De fysiske egenskapene til landskapet og hvilke verdier som oppfattes i dette vil både påvirke og være påvirket av menneskers landskapsbilder og -praksiser. Vi har sett liten eksplisitt bruk av disse begrepene i kartleggings- og analysesystemene, selv om oppfatninger av et område er et sentralt element i den europeiske landskapskonvensjonens definisjon av landskap. Vi mener derfor at det er viktig å i større grad eksplisitt reflektere over hvordan ulike menneskers bilder og praksiser kan ha påvirket landskapsanalysemetoder, romlige landskapsenheter, landskapstypologier, -karakteriseringer og -verdivurderinger.

Dette betyr at dersom ett eller noen av de 'kritiske' begrepene blir brukt, kan det være hensiktsmessig å samtidig reflektere over hvilke andre, tilknyttede begrep som har påvirket arbeidet, og hvordan denne forståelsen eventuelt har påvirket det.

4.3 Begrepsbruk som 'konvensjon': legge til rette for en demokratisk språkutvikling

Studien har vist flere like eller liknende begreper som brukes med ulikt innhold. Vi skjønner at dette kan reise spørsmålet om alternativ begrepsbruk eller innføringen av nye begrep kan være hensiktsmessig. Vi mener imidlertid at dette lett vil kunne medføre flere spørsmål og ev. konflikter enn det løser: For eksempel, hvem skal få bestemme hvilken begrepsbruk som gjelder, for hvem og i hvilken kontekst? Hvem skal være med å definere kriterier for hvem som ev. skal bli pålagt å endre begrepsbruken?

Vi har større tro på at enighet om og eierskap til begreper er noe som «oppstår» over tid, det vil si at en sedvane kan munne ut i en overenskomst eller konvensjon, som begrepet landskap har vært gjenstand for allerede. En slik utvikling ser vi ikke på som noe man nødvendigvis bare avvente, men vi ser flere muligheter for å tilrettelegge for eller til og med stimulere prosessen.

- En første mulighet er å initiere studier som denne, for med noenlunde jevne mellomrom å få en viss oversikt over status i begrepsbruken.
- Videre mener vi at ikke minst dialogen på møtet med referansegruppen har vist at det å arrangere fora for erfaringsutveksling på tvers av ulike fagfelt som arbeider med landskapskartlegging og -analyser kan være et godt og hensiktsmessig tiltak.

- Avslutningsvis vil vi nevne det å initiere tverrfaglige prosjekter omkring temaet som det kanskje mest dyptgripende tiltaket. Utover det å ha dialog med hverandre vil prosjektdeltakerne være utfordret til å etablere en felles basis å arbeide med og bygge videre på. I denne prosessen vil etablert begrepsbruk og ev. forskjeller måtte tematiseres, og det vil være naturlig å se nærmere på muligheter for gjensidig tilnærming eller tilpasning der man ser et behov for det.

5 Litteratur

5.1 Vurderte systemer for landskapskartlegging og -analyse

- Clemetsen M. & Stokke K.B. 2014. Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. Plan 6/2014 s. 50-53. <http://www.norskeparker.no/wp-content/uploads/2015/03/Landskapsressursanalyse-Plan6-14-Clemetsen-og-Stokke.pdf>
- Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2010. Landskapsanalyse: Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi. Trondheim og Oslo. https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/275521/landskapsanalyse_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011. Veileder: Metode for landskapsanalyse i kommuneplan. <https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/handle/11250/176998>
- Fiskevold M. 2016. Vegaøyen verdensarv. Visuell karakter. Rapport i prosjektet Vegaøyen landskapsanalyse. Sweco Norge AS, Oslo. <https://docplayer.me/24677353-Rapport-vegaoyan-verdensarv-visuell-karakter.html>
- Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren & Miljødirektoratet 2017. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket: Sjekkliste forvaltningsplan. https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap/_attachment/65519?ts=15c7c1238e0&download=true
- Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2019. Notat – Forslag til kriterier for landskap av nasjonal verdi. Svar på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet.
- Miljødirektoratet 2014. Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/M98/M98.pdf>
- Puschmann 2005. Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner. NIJOS-rapport 10/2005. <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2557712>
- Riksantikvaren 2018. Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Veileder om faggrunnlag og arbeidsmåte. Rev. utg.: <http://hdl.handle.net/11250/2393561>
- Riksantikvaren & Direktoratet for naturforvaltning 2007. Strategi for arbeid med landskap. <http://hdl.handle.net/11250/176978>
- Simensen et al. 2019. NiN landskapstyper – en kort innføring. https://artsdatabanken.no/Files/29394/NiN_Landskapstyper_-_en_kort_innf_ring.pdf
- Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2007. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap/_attachment/365?ts=12824895a88&download=true
- Statens vegvesen 2018. Konsekvensanalyser, Veiledning. Håndbok V712. https://www.vegvesen.no/_attachment/704540/binary/1273191?fast_title=H%C3%A5ndbok+V712+Konsekvensanalyser.pdf

5.2 Annen norsk, vitenskapelig og internasjonal litteratur: referanser fra rapporten pluss videre lesning

- Bruun M. 1996. Landskapsbildet i norsk naturforvaltning. Miljødirektoratet <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/dirnat2/attachment/885/landskapsplanlegging-red.pdf>
- Christensen A.L. 2002. Begrepet landskap. I: Det norske landskapet. Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv (kap. 10), 195-205. Oslo: Pax Forlag
- Council of Europe 2000. Den europeiske landskapskonvensjonen <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norske-tekst/id426184/>

- Council of Europe 2013. Territories of the future: landscape identification and assessment, an exercise in democracy. 13th Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention. <https://rm.coe.int/16806f21d4>
- Eiter 2007. Rethinking Landscape Diversity – Integrating Natural and Cultural Qualities, and Users' and Experts' Practices into Protection and Management. Universitetet i Bergen. Ch. 2
- Egoz S. et al. (red.) 2018. Defining Landscape Democracy. <https://www.elgaronline.com/view/edcoll/9781786438331/9781786438331.xml>
- Erikstad L. et al. 2015. Characterisation and mapping of landscape types, a case study from Norway. <https://journals.openedition.org/belgeo/17412>
- Erikstad L., Halvorsen R. & Simensen T. 2019. Natur i Norge (NiN) versjon 2.2. Inndelingen i landskapstyper. - Artsdatabanken, Trondheim. <https://www.artsdatabanken.no/nin/landskap>
- Fiskevold M. 2012. Veien som vilje og forestilling. Analysemetoder for landskap og estetisk erfaring. NMBU, Ås. https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/bitstream/handle/11250/2434101/2011-24_Marius%20Fiskevol_%28ILP%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Fiskevold M. & Geelmuyden A.K. 2019. Arcadia updated: Raising landscape awareness through analytical narratives. <https://www.taylorfrancis.com/books/9780429466441>
- Geelmuyden A.K. & Fiskevold M. 2016. Den europeiske landskapskonvensjonen – En pastorale for vår egen tid? Nordisk Arkitekturforskning 1/2016. <http://arkitekturforskning.net/na/article/viewFile/812/755>
- Halvorsen, R. Skarpaas, O, Bryn, A., Bratli, H., Erikstad, L., Simensen, T. & Lieungh, E. 2020. Towards a systematics of ecodiversity: The EcoSyst framework. Global Ecology and Biogeography. <https://doi.org/10.1111/geb.13164>
- Jerpåsen G.B., Erikstad L., Melby M., Nesbakken A. 2015. Analyse av eksisterende verktøy for kartlegging og/eller analyse av landskap. Rapport til Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). NIKU Oppdragsrapport 14/2015. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo. <https://www.regjeringen.no/contentassets/06882580ad2e479ab4ecb7af380bc869/landskapsanalyse.pdf>
- Jones M. 1991. The elusive reality of landscape: concepts and approaches in landscape research. Norsk Geografisk tidsskrift – Norwegian Journal of geography 45(4): 229-244. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00291959108552277>
- Jones M. 2003. Resources and Representations: Sea and Highland as the 'Two Landscapes' of North Norway. Unwin, T & Spek, T. (eds.) European Landscapes, from Mountain to Sea, 146-155. Huma Publishers, Tallinn.
- Jørgensen K. et al. (red.) 2016. Mainstreaming Landscape Through the European Landscape Convention <https://www.routledge.com/Mainstreaming-Landscape-through-the-European-Landscape-Convention-1st/Jorgensen-Clemetsen-Thoren-Richardson/p/book/9781138922303>
- Kienast F. et al. 2019. A review of integrated approaches for landscape monitoring. https://www.researchgate.net/publication/333264545_A_review_of_integrated_approaches_for_landscape_monitoring
- Miljøministeriet Danmark 2008. Vejledning om Landskabet i kommuneplanlægningen. <https://naturstyrelsen.dk/media/nst/Attachments/Vejledningenilandskab.pdf>
- Noborn et al. 2017: Landskapet är arenan – Integrerad landskapskaraktärsanalys, en metodbeskrivning. https://trafikverket.ineko.se/Files/sv-SE/35569/Ineko.Product.RelatedFiles/2017_180_landskapet_ar_arenan_integrerad_landskapsanalys_en_metodbeskrivning.pdf
- Norges vassdrags- og energidirektorat, Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2015. Veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk. https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/275519/vindkraft_veileder2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Norvin K. et al. (red.) 1993 Byggekunst nr. 3/1993 Landskapsanalyse – planredskap og erkjennelsesvei. Temanummer. <https://www.arkitektur-n.no/utgaver/1993/3>
- Oslo kommune 2015. Kommuneplanens arealdel. <https://www.oslo.kommune.no/politikk/kommuneplan/kommuneplan-2015/>
- Oslo kommune 2018. Kommuneplan for Oslo 2018. <https://www.oslo.kommune.no/politikk/kommuneplan/kommuneplan-2018/>
- Oslo kommune, Bymiljøetaten 2011. Gate- og veiutforming for Oslo kommune. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/134032->

- [1524054164/Tjenester%20og%20tilbud/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Byggesaksveiledere%2C%20normer%20og%20skjemaer/Gatenormal%20og%20normmark/Gate-%20og%20veinormaler/Gate-%20og%20veiutforming%20for%20Oslo%20kommune.pdf](https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1385200-1447746669/Tjenester%20og%20tilbud/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Byggesaksveiledere%2C%20normer%20og%20skjemaer/Gatenormal%20og%20normmark/Gate-%20og%20veinormaler/Gate-%20og%20veiutforming%20for%20Oslo%20kommune.pdf)
- Oslo kommune, Plan- og bygningsetaten 2015. Stedsanalyser. Veileder for plan- og byggesaker. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1385200-1447746669/Tjenester%20og%20tilbud/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Byggesaksveiledere%2C%20normer%20og%20skjemaer/Stedsanalyser%20-%20Veileder%20for%20plan-%20og%20byggesaker.pdf>
- Oslo kommune, Plan- og bygningsetaten 2019. Veileder for bymessig utforming. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13335015-1569240182/Tjenester%20og%20tilbud/Plan%2C%20bygg%20og%20eiendom/Byggesaksveiledere%2C%20normer%20og%20skjemaer/Bymessig%20utforming.pdf>
- Potthoff K. 2004. Landskap og landscape scale i landskapsøkologien - en begrepsdiskusjon. Kap. 14 i Setten G. (red.) Det levende landskapet, 217-232. Tapir akademisk forlag, Trondheim.
- Reinar D.A., Carlstrøm S., Fundingsrud J.H., Storøy A. 2018. Kulturhistorisk stedsanalyse. En veileder i bruk av DIVE. Revidert utgave. Riksantikvaren, Oslo. <http://hdl.handle.net/11250/2495758>
- Riksantikvaren 2015. NB!-registeret: Databasen for historiske byområder. Veileder. <http://hdl.handle.net/11250/2368653>
- Riksantikvaren 2017. Riksantikvarens bystrategi 2017-2020: <http://hdl.handle.net/11250/2435308>
- Schibbye B. & Pålstam Y. 2001. Landskap i fokus. Utvärdering av metoder för landkapsanalys. Riksantikvarieämbetet, 52pp
- Setten G. 2003. Landscapes of gaze and practice. Norsk Geografisk Tidsskrift 57:3, 134-144. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00291950310002116>
- Setten G. & Brown K.M. 2013. Landscape and social justice. I Howard et al. (red.) The Routledge companion to landscape studies, New York: Routledge. <https://www.routledge.com/The-Routledge-Companion-to-Landscape-Studies-2nd-Edition/Howard-Thompson-Waterton-Atha/p/book/9781138720312>
- Simensen et al. 2018. Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837717314072>
- Stahlschmidt P., S. Swaffield J. Primdahl & V. Nellemann 2017. Landscape Analysis. Investigating the potentials of space and place. 1. utg. Routledge. <https://www.routledge.com/Landscape-Analysis-Investigating-the-potentials-of-space-and-place/Stahlschmidt-Swaffield-Primdahl-Nellemann/p/book/9781138927155>
- Strand G.-H. 2011. Uncertainty in classification and delineation of landscapes: A probabilistic approach to landscape modelling. Environmental Modelling and Software 26(9), 1150-1157. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2011.03.005>
- Swanwick C. 2002. Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage, University of Sheffield and Land Use Consultants. <https://www.nature.scot/sites/default/files/2018-02/Publication%202002%20-%20Landscape%20Character%20Assessment%20guidance%20for%20England%20and%20Scotland.pdf>
- Trepl L. 2012. Die Idee der Landschaft. Eine Kulturgeschichte von der Aufklärung bis zur Ökologiebewegung. Bielefeld: Transcript. https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=WnGiBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=trepl+,+die+idee+der+lanschaft&ots=ugBnicHf_C&sig=tzp7rQuua5rdGw7yYieEQN_mdgA&redir_esc=y#v=onepage&q=trepl%20-%20die%20idee%20der%20lanschaft&f=false
- Tudor C. 2014. An Approach to Landscape Character Assessment. Natural England. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/691184/landscape-character-assessment.pdf
- Turner M.G. & Gardner R.H. 2015. Landscape Ecology in Theory and Practice: Pattern and Process. 2nd ed. Springer, New York.
- Statens vegvesen 2014. Vegen i landskapet – om vakre veger. Statens vegvesen Rapport nr. 300 <https://www.vegvesen.no/fag/publikasjoner/publikasjoner/statens+vegvesens+rappporter>
- Statens vegvesen 2014/1979. Vegen i landskapet, Veiledning. Statens vegvesen Håndbok V130 https://www.vegvesen.no/attachment/61413/binary/964099?fast_title=H%C3%A5ndbok+V130+Vegen+i+lanskapet+%285+MB%29.pdf

- Vik M.L. 2015. Landskapsdemokrati som metafor og materialitet. Eksempler på landskapspraksiser i møte med den europeiske landskapskonvensjonen. kap. 2.2 <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2364842>
- Wascher, D.M. (ed). 2005. European Landscape Character Areas – Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. Final Project Report as deliverable from the EU's Accompanying Measure project European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI), funded under the 5th Framework Programme on Energy, Environment and Sustainable Development (4.2.2), x + 148 pp. Alterra Report No. 1254, Wageningen. <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/1778>

6 Vedlegg 1: Referat fra møte i referansegruppen

Tidspunkt: 23. juni 2020 kl. 12:00 – 15:00

Sted: MS Teams

Til stede

Fra referansegruppe: Alf Støle (Statens vegvesen), Trond Simensen (Miljødirektoratet), Cecilie Askhagen (Riksantikvaren), Anne Katrine Geelmuyden (NMBU), Hanne Hegseth (Miljødirektoratet), Anne Cathrine Flyen (NIKU).

Fra oppdragsgiver: Liv Kirstine Just-Mortensen (KMD)

Fra NIBIO: Oskar Puschmann, Wendy Fjellstad, Wenche Dramstad, Sebastian Eiter

Referent: Wenche Dramstad

Innspill og spørsmål er merket med initialer.

1. SE ønsker velkommen og presenterer dagens agenda.

SE forteller kort om hvorfor dette møtet skjer i juni, som er noe senere enn først planlagt, og at det viste seg nødvendig å arrangere dette møtet ved bruk av Teams. At dessverre ikke alle inviterte hadde anledning til å møte.

2. Presentasjonsrunde

Alle deltagerne forteller kort om sin faglige bakgrunn og hvilken organisasjon de representerer.

3. SE innleder med en presentasjon av oppdraget, slik det er formulert fra KMD.

Hovedmålet er en systematisk oppstilling av de ulike definisjonene og anvendelsene.

Et viktig punkt videre er en vurdering av om dette medfører behov for at det etableres alternativ begrepsbruk. SE understreker også hva som *ikke* er definert som et mål for prosjektet, nemlig forslag til endelige definisjoner eller nye begreper.

Videre formidler SE fremdriften i prosjektet hittil og det totale omfanget. Han legger også frem planen for å motta innspill i løpet av og i etterkant av møtet.

4. SE presenterte prosjektet og status per i dag.

Han formidler hva som er gjort tidligere på tema, og hva som har vært valgt som tidsperiode for dette spesifikke arbeidet; dvs. perioden etter implementeringen av Den Europeiske Landskapskonvensjonen. Han løfter frem grunnlaget for at det er et behov for en slik sammenstilling, og gir eksempler på hvorfor dette kan skje og hvordan det kan komme til uttrykk.

Videre går SE gjennom de hovedarbeidene mht. kartleggings- og analyseverktøy som er lagt til grunn for begrepsanalysen i dette prosjektet, og gir eksempler på hvordan de vektlegger ulike forhold. En

utfordring har vært at det er en del overlapp og gjensidige henvisninger, det er derfor gjort et utvalg av de arbeidene som representerer ulike tilnærminger.

CA: Spør om det mangler en referanse til det første arbeidet for Utvalgte kulturlandskap i jordbruket fra 2007, ettersom det er der grunnlaget, metoden og kriteriene ble presentert. [Dette ble sjekket etter møtet og vi bekrefter at 2007-rapporten er med i analysen].

SE presenterer arbeider som fokuserer på landskapets innhold (naturlandskap, kulturlandskap), som vi opplever at det er stor grad av enighet om og vi derfor mener det ikke er nødvendig å diskutere. Den neste «kategorien» mener vi kan sies å være systemer som har som hovedformål å være en referanse. Ytterligere kategorier er verktøy som fokuserer på verdisetting, og verktøy som fokuserer på planlegging/utvikling før man ga eksempler på systemer som har som mål og fylle de ulike formålene.

AKG poengterer at også beskrivelses-/referansesystemer har en verdikomponent som ofte ikke er uttrykt.

LKJM: Understreker viktigheten av å se på **forarbeidene** til Plan og bygningsloven når man ser på hva loven inkluderer. I forarbeidet til loven er det henvist til det nye som ble innført med landskapskonvensjonen.

Etter denne første gjennomgangen av kategorier og eksempler, gir SE en introduksjon til hva som er tanken med resten av møtet. Dette er lagt opp som en gjennomgang av seks hovedpunktene/begrepssammensetningene som vi har oppfattet som viktigst å vurdere mht. ulike betydninger;

Landskaps-

1. Analyse
2. Region / område / delområde
3. Type / hoved- / undertype / -gruppe
4. Karakter
5. Kvalitet / verdi / ressurs
6. Bilde og praksis

AS: Spør om den nye veilederen som MDir nå utarbeider: sektornøytral veiledning for konsekvensutredning av klima- og miljøtema. Der er landskap et tema. Flere etater er involvert i dette arbeidet.

HH: repliserer at dette er arbeid under utvikling, og forteller kort om hvor langt det er kommet.

5. De seks hovedpunktene/begrepskompleksene – gjennomgang og diskusjon punkt for punkt

5.1 Analyse

SE presenterer noen eksempler på bruk av begrep, for eksempel «stedsanalyse»

- a) Sosiokulturelle stedsanalyser
- b) Landskap av nasjonal verdi

AS supplerer om bakgrunnen for noe av teksten – som er å skape en åpning for å hente inn tilleggsinformasjon. Men at dette er formuleringer som kan gi grunnlag for å skape usikkerhet i forståelsen av begrepet.

CA: Informerer om at MDir og RA holder på med et oppfølgingsoppdrag fra KLD, etter kriterieoppdraget fra 2019, med mål om å teste kriteriene. Fire kriterier som retter seg hovedsakelig mot natur, fire som retter seg hovedsakelig mot det kulturhistoriske og to som er litt mer overbyggende. Dette arbeidet skal være avsluttet til 1. desember.

SE åpner for diskusjon og spør om det er enighet i forsamlingen om at dette er et tema man tenker kan være aktuelt å problematisere i rapporten.

CA: Dette er et viktig tema. I arbeid med landskap må man erkjenne at det er kommunene som gjør veldig viktige valg. Da er det å ha gode verktøy – og å skape bevissthet om betydningen av å ta hensyn til landskap – helt nødvendig. Et eksempel er hyttebygging. Der løftes det frem at naturen ødelegges – men at *landskap* sjelden fremheves. Veldig viktig å ha grunnlag for å fatte gode valg.

AKG: Slik de ulike måtene ble presentert for hhv. stedsanalyse og landskapsanalyse var det mye fokus på sted og landskap. Men det er viktig å også tenke nøye gjennom hva som ligger i begrepet analyse. Det er viktig å bryte ned i deler når man skal analysere – men det er også en viktig del å utvikle en syntese. Flere analyseverktøy innebærer også en syntese, men det er et tema som sjelden fremheves.

TS: God gjennomgang av problematisering. Kanskje dette kunne danne grunnlag for en lærebok? Det er viktig å erkjenne at det er en styrke at det finnes mange tilnærminger med respektive metoder for å dekke ulike forhold ved landskap. Også viktig å påpeke at arbeidet med den nye veilederen har som formål å få et bredere fokus enn veg. Også Naturmangfoldloven omtaler landskap. Det kan til dels være litt ulikt fokus enn i Landskapskonvensjonen. Dette må de som jobber med naturmangfold ta hensyn til. I tillegg er skala [målestokk] et tema som bør tenkes om og omtales – ofte omtalt som «flyhøyde».

ACF: Dette er en fin gjennomgang og nyttig i seg selv. For kulturminneforvaltningen er det viktig å inkludere historisk utvikling i analyser. Historien er viktig i utviklingen av landskapet og dette må også være med videre.

5.2 Region / område / delområde

SE presenterer noen eksempler på bruk av begrep, blant annet i veileder for landskapsanalyse i kommuneplanen. I denne er det for eksempel begrepet delområder som står i fokus.

OP: Understreker at i NRL brukes de seks såkalte hovedkomponentene som skal vurderes, på alle nivåer.

AKG: Poengterer at dette er et viktig begrepskompleks. Landskapskonvensjonen begynner med at «Landskap er et område...» og det kan derfor bli uklart når disse brukes sammen. Når disse (ofte) sees på nærmest som synonymer skaper dette grunnlag for misforståelser.

CA: Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er en fellessatsing mellom KLD og LMD. Dette er i utgangspunktet aktive kulturlandskap, som har både store kulturhistoriske og andre verdier. Men ordningen er avgrenset til jordbrukslandskap. NRLs jordbruksregioner er brukt for å sikre et nivå av mangfold og representativitet i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

AS: Etter SVV-veiledningen kan delområder overlappe, fordi de kan defineres utfra ulike temaer.

CA: Kulturminneloven sier lite om landskap, derfor blir *kulturmiljø* nærmest begrepet som fanger landskap. Naturmangfoldloven, som er av nyere dato, har en helt annen bruk av landskap.

ACF: Mange kulturmiljøer kan avgrenses hver for seg – men de står i forhold til hverandre og derved danner de et landskap sammen. Selv om det ikke står eksplisitt i Kulturminneloven, er dette en tolking som benyttes.

SE åpner for diskusjon og spør om det er andre begrep eller tema som burde løftes inn her.

LKJM: Understreker forskjellen i å bruke begrepet «flyhøyde», slik det ble presisert av OP om at de samme hovedkomponentene i landskapet brukes på flere nivåer i NRL: Et system kan bruke begrep likt på flere nivåer, mens et annet gjør det kun på spesifikke enkeltnivåer.

AKG: Vi snakker mye om kartlegging, dvs. at områder får grenser rundt seg som er mer eller mindre permanente. Burde delområder kanskje være mer dynamiske? I hvilken grad er disse grensene permanente? Eller oppleves de som det?

SE: Understreker viktigheten av «som det oppfattes» - og da er det naturlig at dette kan være dynamisk. Kanskje en måte å unngå avgrensninger som endrer seg er å bruke et fast rutenett for å rapportere endringer over tid.

TS: Viktig at man ikke ender opp med en fast inndeling som skal være en «fasit». Det er fint at man til hvert formål opparbeider en «indre logikk», mens det til andre formål / andre bruksområder kanskje er OK med en annen tilnærming.

AS: SVV bruker analyse på til dels svært ulike nivå; fra den enkelte gangvei, til 'området øst for Oslo'. Har også forsøkt å anvende den svenske ILKA-metoden («Integrerad landskapskaraktäranalyse»). Det blir da veldig viktig hvilken målestokk man arbeider på når man snakker om område.

OP: Det er nødvendig å legge seg på riktig målestokk/flyhøyde når man velger ut hva man skal fylle beskrivelsen med på ulike nivå.

AKG: NB: Som landskapsarkitekt brukes landskapsanalysen ikke bare som en beskrivelse av hva som er status quo – men også hva som kan bli. Med andre ord mer i et planleggingsperspektiv. Da kan ulike personer komme til helt ulikt «resultat».

SE: Muligens skal målestokk løftes frem som et eget tema i rapporten.

5.3 Type / hoved- / undertype / -gruppe

SE viser til at dette begrepskomplekset er veldig mye brukt i NiN-landskap. Dette er et omfattende, hierarkisk oppbygget system, med en svært omfattende beskrivelse av de tre generaliseringsnivåene.

SE løfter frem de svært ulike tilnærmingene til identifisering av landskapstyper som noe det kan være viktig å fremheve, før han åpnet for spørsmål eller kommentarer.

WD: Er NiN-landskap ferdig? Om ikke hva er fremdriftsplanen?

TS: Første versjon er ferdigstilt. Kartet er produsert, levert Artsdatabanken, og en vitenskapelig artikkel om tema er i ferd med å bli publisert. Det har vært noen utfordringer med kartløsningen, men den skal forhåpentligvis snart være klar. Det arbeides med formidling internasjonalt.

AKG: Hvem er 'folk' i NiN Landskap?

TS: Man har laget en modell av virkeligheten så dette er bare en måte å studere landskap på – ikke et system som skal svare på alt. Her har man tatt utgangspunkt i naturlig variasjon og bruker en metode som lenge har vært brukt i vegetasjonskartlegging. Har kommet frem til ganske gjenkjennbare enheter.

WD: Er NiN-landskap tenkt å skulle revideres? Hvor stabile tenker man at grensene er?

TS: Revisjon / ny beregning er ikke avgjort enda, men det er noe man ser for seg kan gjøres. Dog vil dette være litt avhengig av etterspørsel.

AKG: Det er metoden som er folk her. Landskapet oppstår som en følge av metoden som anvendes.

ACF: NiN er en analysemetode. Men poenget var langt på vei å lage et nett av landskapstypene. Er på en måte både et verktøy og et resultat. Dette er interessant. Og kanskje trenger man aldri å gjøre en slik revisjon, fordi den kartleggingen er gjort en gang? Fordi det var resultatet som var produktet. Dette er veldig ulikt hvordan man jobber i kulturminneforvaltningen samtidig som det har likhetstrekk.

WF: Det er viktig at man har gjort kartleggingen på samme måte over hele landet. Dette er en 'luksus' – det er sjelden man har en mulighet til å gjøre det. Så det gir veldig spennende muligheter for å revidere dataene og se på endringer. Mye spennende dette kan brukes til, bl.a. for å si noe om sjeldenhet/representativitet av ulike landskapstyper på nasjonalt nivå.

CA: Dette er en spennende og interessant diskusjon. Vi tenker oss at det immaterielle og det ikke synlige også er viktig i landskapet. Derfor er det antagelig veldig fint å ha flere verktøy og metoder. Tenker nå å teste NiN ifm. avgrensning av KULA i Nordland. Avgrensningen sier ikke nødvendigvis noe om hva som ligger i landskapet og forståelsen av det. Dette er utviklet i en naturfaglig sammenheng og det vil være behov for å utfylles med andre metoder.

5.4 Karakter

SE introduserer landskapskarakter-begrepet og enkelte kilder der dette er definert og brukt. Disse inkluderer NRL og Landskapsanalyse-rapporten. Han viser til at det også er visse fellestrekk i for eksempel disse to systemene.

AKG: Ønsker å presisere at ordet «visuell» kan forstås på ulike måter. Dels som noe rent «optisk», men det kan også legges mer meningsinnhold i dette – det kan være noe mer symbolsk. I rapporten som benytter Visuell analyse mistenker hun at det ikke er det rent optiske som er tenkt.

Etter presentasjonen åpnet SE for innspill og spørsmål

AKG: Her kan det være vesentlig å problematisere forskjellen mellom landskap, landskapskarakter og landskapsbilde. Når man beskriver et landskap beskriver man nødvendigvis karakter. Når

landskap først defineres som «et område slik folk oppfatter det», blir begrepene veldig like i sitt meningsinnhold.

SE: Det kan virke som om rapporten ikke bare bør se på begrepene hver for seg, men også i forhold til hverandre.

5.5 Kvalitet / verdi / ressurs

SE gir eksempler på arbeider, blant annet «Strategi for arbeid med landskap» der dette er brukt. I strategi for arbeid med friluftsområder tar man imidlertid et litt annet utgangspunkt, nemlig at det kreves en etterspørsel av enkeltpersoner, grupper eller samfunn. Men man understreker at opplevelsen av verdi kan endre seg over tid.

CA: Sametinget har hatt et eget forprosjekt knyttet til utvalg av KULA-områder hvor de har utarbeidet forslag til aktuelle landskap i de fylkene. Prosessen gjøres i samhandling med Sametinget. Man tenker også på kvenske og skogfinske landskap.

WF: Her er kanskje også begrepet landskapsdemokrati viktig.

LKJM: Viktig å tenke på at landskapskonvensjonen er en av 200 konvensjoner som bygger opp under de tre hovedområdene som er en del av Europarådets arbeid; Demokrati, Menneskerettigheter og Rettstat.

AKG: Kanskje bør det tas opp hvordan man kommer frem til de ulike landskapsbegrepene som ligger i de ulike metodene. Spenningsfeltet mellom styringsverktøy og demokrati kommer til syne – altså at alle stemmer skal høres. Metoder er ofte laget som styringsverktøy.

WF: veldig interessant å se nærmere på ulike verdier som fremmes av dem som utvikler ulike metoder. Hvilke verdier er det som kommer frem? Og hvem sine verdier?

LKJM: Ang. landskap i PBL: Det er nettopp grunnen til at landskap kommer i tillegg til alt dette andre i loven, slik SE viste til tidligere – der det kommuniseres «...og landskap». Ønsket om å inkludere landskap i tenking og handlinger og vurderinger er grunnleggende, men det er vanskelig å kommunisere det entydig og tydelig.

ACF: Innenfor kulturminnesiden er det helt parallelt at det ikke er objektivt. Verdivurderinger også for kulturminnesiden har en diskusjon om subjektivitet. En stor diskusjon som heller ikke er bragt til noen konklusjon er hvorvidt kulturminner og -miljøer har egenverdi. Dette står i kontrast til natursiden, der det er generelt akseptert at det er en egenverdi.

5.6 Bilde og praksis

SE introduserer tematikken, med eksempler fra den sosiokulturelle stedsanalysen. Denne metoden skiller seg ut ved at den på en måte er ganske snever, samtidig som det tar med tema som få av de andre verktøyene har med.

AKG: Syntes det var veldig positivt at landskapsbilde og -praksis var inkludert. Selv har hun og Fiskevold brukt motiv som et begrep som integrerer landskapsbilde og -praksis. Hun mener at verdien ligger der i utgangspunktet, i det man betrakter og det man finner verdt å beskrive. Det er i liten grad verdinøytralt. Motivet burde egentlig være mye mer eksplisitt oftere, fordi det beskriver hvorfor landskapet beskrives som det gjøres.

SE: Kanskje motiv i denne sammenheng kan kobles med formål.

AKG: Det er på en måte ganske fremme i Visuell analyse-rapporten for Vegaøyen – for der tar man utgangspunkt i UNESCOs beskrivelse av hva et kulturlandskap er. Og dette danner grunnlaget for å analysere hvorvidt f.eks. et oppdrettsanlegg bryter med den karakteren som danner grunnlaget for inkluderingen på UNESCOs liste. Hvordan er visuell karakter forstått symbolsk?

6. Avsluttende kommentarer

SE takker for oppmøte og deltagelse og engasjement, og minner om at det også er mulig å ettersende innspill.

LKJM: Tusen takk til referansegruppen også fra departementet. De trenger å få innspill der de ulike miljøene jobber sammen. Blir også spennende med oppfølgingen ved NMBU til høsten.

AKG: Vil takke SE o.a. for utmerket opplegg for møtet. Utmerket og veldig interessant møte.

CA: Dette har vært en veldig nyttig og bra gjennomgang – og veldig godt forberedt. Venter spent på rapporten.

TS: Slutter seg til – dette har vært en fin gjennomgang og en god diskusjon.

Møtet avsluttes kl. 14:55.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.